

LEBRIS | We know
IOANA PÂRVULESCU

B Întoarcere în
Bucureștiul interbelic

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

<i>De la un București la altul</i>	5
POLITICALE	
Omul politic	15
Petarde patriotice	33
Opțiuni politice ale literaților	39
Marile crize	46
Crize mici și personale	52
Leul interbelic	59
AMOR	
Atât de aproape	69
Rime, reclame, statistici	81
Opțiuni amoroase ale literaților	89
Modele și personaje	99
TIMP LIBER	
Mici plimbări prin marele oraș	111
Când teatrele erau în floare	121
La cinematograful Regal... ..	132
Arta muzelor, muzica	143
Desfătări de vacanță	154
Calendar sportiv	163
Animale de companie	172
TEHNICA ȘI ORAȘUL	
Câteva minuni ale lumii interbelice	181
Cutii magice	191
	347

Inginerul Constantinescu	203
Primarul Dobrescu	211

CĂRȚI ȘI GAZETE

Un spectacol de primăvară	219
Lungul drum al cărții către cititor	227
Primejdia seducătoare a gazetăriei	237
Comedia erorilor și a eratelor	249
Interviuri stenografiate	261
Jocuri de scriitor	274

O ZI CA ORICARE ALTA

Fotografia zilei	285
Binele și răul cotidian	291
Cronologie colectivă	301

UN CHIP CA ORICARE ALTUL

Anii din clepsidră	315
Fete necunoscute ale cunoscuților	322
Fete cunoscute ale necunoscuților	331
Ce aveau	338

<i>Bibliografie subiectivă</i>	340
--------------------------------------	-----

De la un București la altul

Asemenea romancierilor, am trăit, în ultimii ani, destul de puțin în realitate. Am fost, pe jumătate, în Bucureștiul de azi și pe jumătate în cel dintre războaie. E ca și cum l-aș fi vizitat, iar acum, când scriu, m-am întors din „străinătate”. Bucureștiul interbelic e o străinătate de culori, de arome, de zgomote și ritmuri, de oameni și firme. Totul este diferit, totul are un timbru anume, pe care îl disting cu ușurință și, cu toate acestea, totul seamănă bine cu cele lăsate „acasă”, în orașul de astăzi. Cerul e același și lumina amurgului e aceeași. Copiii de acolo fac, ca și cei de aici, oameni de zăpadă în fiecare iarnă și se lasă, ca și acum, trași cu sania pe aleile Cișmigiului. Oamenii aceia visau ca noi și, tot ca noi, aveau, spre dimineață, „vise înșelătoare”, destrămate la primul zgomot al zilei care începea. Se îmbolnăveau la fel ca noi și, când te așteptai mai puțin, dispăreau din ochii prietenilor, lăsau loc gol în locul lor și umpleau pământul cimitirelor Bucureștiului sau urnele de piatră.

Orașul avea o frământare dezordonată ziua și se astâmpăra, tainic și seducător, noaptea, la lumina becurilor. Am încercat, în repetatele mele vizite mentale, să simt respirația acestui oraș atât de vizibil și de nou, și pe care îmi spun că ar trebui să-l socotesc vechi și demodat. Am încercat să-mi închipui că sunt contemporană

cu bucurăsenii de odinioară, că ocolesc, la fel ca ei, locul îngrădit cu scânduri de pe Calea Victoriei, unde se demolează Hotelul Frascati și unde încep lucrările la cea mai înaltă clădire din oraș, un zgârie-nori, Palatul Telefoanelor. Și că nici pe mine nu mă prea interesează că telefoanele sunt concesionate de International Telephone and Telegraph Corporation din New York, deși cu câțiva ani înainte s-a vorbit despre asta prin gazete. Că mă delectez în piscina cu valuri artificiale de la Lido, că aud motoarele limuzinelor amestecate cu sunetul potcoavelor și cu uruitul tramvaielor care umblă, ca niște jucării electrice, prin tot orașul. Sau că rătăcesc, fără țintă și regulă, dinspre Văcărești, de la Taica Lazăr către Moși, de la Bariera Colentina la Bazarul din Calea Griviței, unde cumpăr cuie la „Omul de fer“, că urc treptele „scăriței“ care dă în ulița Puțul cu Apă Rece și care miroase vara a urină, că ajung apoi până spre gropile Floreasca și număr în gând câți oameni umblă încă desculți, cu laba piciorului lățită și talpa grunjoasă, că ascult câte orătănii mai cotcodăcesc, măcăie și țipă pe la marginile Bucureștiului. Că privesc, de la ușă, sala de mese a unui local din cartierul Crucea de Piatră, cu o reclamă la Berea Luther pe perete și cu o femeie înaltă cântând la acordeon o melodie pe care n-o recunosc, în timp ce o pereche dansează languros: el desculț, ea cu tocuri. Aproximativ la aceeași oră, pe Calea Victoriei, a început *Săptămâna cărții*, organizată la Teatrul Național, și oricine poate să-i ceară tânărului Mihail Sebastian un autograf pe micuțul lui roman *Femei*, cu cerneala tipografică aburind de proaspătă ce e. Alături, la cinci minute de mers pe jos, la Ateneu, e un concert. În sala luminată auriu nu e greu să-l recunoști pe Anton Holban, timid ca o domnișoară și transportat de fericire, sau pe Păstorel Teodoreanu care, deranjat de remarcile inoportune ale unui diletant în muzica simfonică, întoarce capul spre intrus, șoptindu-i câteva cuvinte de o ironie ucigătoare.

Limba în care vorbesc acești oameni îmi pare familiară și străină, după cum și lor, cuvintele mele li s-ar părea bizare, clare și nu prea, deși, dacă, întoarsă în lumea lor, le-aș rosti, ei le-ar învăța cu ușurință. Își vorbesc politicos, numai cu *dumneavoastră*, chiar cu *domnia voastră*, iar între prieteni buni cu *dumneata*. Și adolescenții îndrăgostiți își spun uneori *dumneata*. Poartă ochelari negri, nu ochelari de soare, merg la prăvălie, nu la magazin, tinerii se duc cu banda, nu cu gașca, la dancing, nu la discotecă, unde flirtează (o, firește că *flirt* se pronunță franțuzește, altfel nici nu e de imaginat că l-ai putea rosti). Merg cu automobilul, eventual și cu hipomobilul, nu cu mașina, care înseamnă de obicei altceva. Iarna se duc la schi și au o pereche de bastoane, nu de bețe, sau fac bobsleigh, nu săniuș sau snowboard, poartă hanorac și citesc în gazete vești despre lavinele, nu avalanșele, din Elveția, care au făcut, ca întotdeauna, numeroase victime. Unii locuiesc în blockhausuri și au necazuri cu caloriferul care funcționează numai cu păcură. Oricum, cuvântul bloc li se pare o prescurtare și nu au motive să folosească abrevieri, în schimb vorbirea „în radicale“ e o atracție, te face să te simți tânăr, modern și în miezul evenimentelor, chiar dacă locuiești la periferie. Cuvintele fără perdea sunt cam aceleași, te iau prin surprindere în jurnalele lor intime — și cine n-are jurnal? — dar glumele deocheate continuă să nu fie permise în prezența domnișoarelor. Mulți se duc să asiste la *matchuri* de *football* sau de *box* și își iau cu ei prietenii sau iubitele, care nici nu tresar prea tare la o bărbie ruptă de un upercut bine plasat sau la un nas turtit sub mânășă. Ascultă plăci, pe care le citește, în rotiri lente, acul subțire prins în brațul patefonului și undeva, în noapte, se aude vocea lui Jean Moscopol cântând *Noapte bună, Mimi...*

Când aterizezi, venind dintr-un timp viitor și din Bucureștiul altor oameni, cu alte griji, în străinătatea

aceluiși oraș, primele care te iau prin surprindere sunt amănunțele: lucruri banale sau întâmplări de câteva clipe, care dau firescul cotidian, amprenta timpului. În 1930, să spunem, pe străzile orașului, toate femeile poartă rochii sau fuste, nici una nu e îmbrăcată în pantaloni. Cam în dreptul librăriei Alcalay, pe Bulevardul Elisabeta, la încrucișarea cu Calea Victoriei, obiectul care te uimește cel mai mult este semaforul dungat, plasat, foarte curios, chiar în mijlocul intersecției. Ca toate semafoarele din oraș, este o combinație de uman și mecanic, adică are un agent de circulație imediat lângă el, care stă ore întregi în picioare și reglează direcția săgeții în funcție de fluxul străzii. *Stop* sau *treceți*. Privește atent la oameni și la mașini, are degetele înmănușate în piele întoarsă, fluier și chipiu cu cozoroc. Cât despre circulație, agresivă pentru pietonul ai cărui pași au dispărut de mult de pe străzile lumii, este, pentru ochii din viitor, blândă și de neînțeles: cum străzile nu sunt marcate, mașinile vin cu viteză temperată, pe fire tremurătoare, în zigzaguri nesigure, iar printre ele vezi trăsuri și oameni care se mișcă fără teamă și, oricum, fără grija agentului agățat cu șnur nevăzut de semaforul lui. Din când în când, câte un claxon te face să tresari sau un motor te face să tușești. Automobilele, cu roata de rezervă purtată „pe dinafară”, pe spatele retezat, sunt largi și comode, dar ca să urci în ele trebuie să ridici piciorul destul de sus. Ceea ce nici nu e rău când un bărbat vrea să privească, ca din întâmplare, piciorul unei femei prins în ciorap de mătase și încălțat în pantof de piele fină, cu toculeț și baretă. Uneori, când proprietarul (care nu este neapărat totuna cu *șofeurul*) a fost cu ea la Paris, sub cifra înscrisă pe dreptunghiul alb se află și un cerculeț pe care scrie *R, România*. Cum vara e zăpușeală, nimic nu e mai plăcut decât să te afli, pe roți, în bătaia ușoară a vântului, căci numai cine nu vrea nu se plimbă cu un automobil decapotabil. Nu-

merele de înmatriculare au ajuns la patru cifre: 8074-B, iar cele de telefon la cinci: dacă sunați la 201.09 (suntem deja în 1933), vă răspunde, foarte probabil, Camil Baltazar. Ați nimerit la redacția *României literare*. Bucureștiul e curat, iar clădirile înalte, construite de-o parte și de alta a marilor bulevarde, sunt orbitor de albe ziua și scăldate în lumina poleită a reclamelor, noaptea. Mașinile trec și stropesc de două ori pe zi, dimineața devreme și seara, pe la ora apusului, astfel încât becurile, care tocmai se aprind, să se reflecte în oglinda efemeră a asfaltului.

Când ai sentimentul că te afli zi de zi în Bucureștiul interbelic și faci eforturi să te adaptezi acolo, la întoarcerea „acasă” nu se poate să nu te simți puțin stingher și înstrăinat. Îți cauți locul, ca-ntr-un exil, cauți firele, tot mai fragile, care leagă orașul de azi, cu toată viața lui agitată, de lumea de ieri, acum plină de liniște și de moarte. Pierduți și uimiți s-ar simți și ei, străinii aceia din Bucureștiul interbelic și din familiile noastre, dacă ar nimeri în orașul lor, dar în timpul nostru. S-ar aștepta să vadă, la locul ei, luneta de lângă Cercul Militar, s-ar mira că grădina Cișmigiului nu se închide seara și că nu-l zăresc, pe alea laterală, pe băiatul care vinde limonadă. Ar căuta din ochi firma luminoasă cu Josephine Baker sau librăria Hachette sau magazinul de la care-și cumpărau cravate franțuzești, *vis-à-vis* de biserica Kretzulescu, și nu le-ar mai vedea la locul știut și nici în altă parte. Cel mai mult i-ar uimi marile bulevarde cărora cine știe ce rău adânc, de ani de zile, le-a schimbat albul în negru. Totul e întunecat, ca și cum n-ar fi destulă lumină pe stradă, nici în miezul unei zile însorite. Blockhausurile cu fațade curate de odinioară au îmbătrânit, au riduri adânci, fisuri periculoase, iar pielea lor s-a acoperit de un cenușiu prăfos, de pete și scorjeli. Totuși, au încă o ținută elegantă, cu holurile lor încăpătoare, cu apartamentele atât de bine împărțite

încât n-ai ce să le reproșezi, oficiu, două *water-closet*, cameră de serviciu cu intrare separată, încăperi pline de ferestre, două balcoane și, mai ales, cu vița-de-vie care a crescut, în curtea interioară, de atunci până acum, ca vrejul de fasole din povestea lui Jack și se încăpățânează încă să facă struguri.

Ar privi pomii: unii mai trăiesc, sunt aceiași pomi, dar le-a crescut mare umbra, a ajuns cât roata de la Moși, alții au murit și numai soarele și praful mai există pe locul fostei rădăcini. Ar privi câinii (a câta generație de la cei care umblau prin mahalalele lor?), ar privi pisicile (a câta generație de la puii celei care le torcea la umbra storului din dormitor?), ar privi oamenii cu același nume și alt chip, urmași care nu mai au, uneori, nici fotografii din lumea bunicilor și străbunicilor lor. Numai de două-trei generații e nevoie ca toate celebritățile să devină adrese și statui, ca obiectele lor cele mai dragi să încremenească în muzee fără vizitatori, ca fiii și nepoții și rudele prin alianță să se risipească în toată lumea, iar din zumzetul viu al unei vieți, al unei epoci, să nu rămână nici o urmă. Iar pentru uitare, nu e nevoie nici măcar de atât.

Decât să omit detaliile, prefer să le exagerez, să le pun sub lupă. Este metoda cea mai simplă de a călători în timp, de a te întoarce cu zeci de ani în urmă, într-o vreme când nimeni dintre cei pe care-i cunoști acum nu există, iar celor care trăiau atunci nici nu le trecea prin gând că cine știe ce persoană formată numai din neant în prezentul lor urma să-i privească de aproape, să-și bată capul cu ei, în același București din alt prezent. Dacă vorbeau despre viitor, ei o făceau doar abstract și generic. Scriitorii își încercau norocul la edituri, iar cărțile lor nu aveau încă titluri bine stabilite și se aflau scrise pe jumătate sau pe sfert, în timp ce nimeni, nici măcar ei, nu știau cum, dacă și când le vor încheia, câți le vor citi și care dintre confrăți va scrie, de bine de rău,

despre noua apariție. Pe atunci personajele marilor romane aveau încă toate drumurile deschise, Felix mai putea spera să se însoare cu Otilia în ciuda lui Pascalopol sau măcar să petreacă o noapte de dragoste cu ea, Fred ar fi putut să evite încă, în ziua fatală, să se urce în carlingă, iar Adela mai avea o șansă de a descoperi jurnalul doctorului Codrescu și de a afla astfel că el se gândește zi și noapte la ea. Pe atunci personajele nu erau scufundate cu totul în hârtie, aveau numai jumătate de destin scris, iar cealaltă jumătate din ei, liberă, se afla încă, indistinctă și în fierbere, în mintea și viața unor autori, ei înșiși cu numai o bucată din viață scrisă. Rebreanu se plimba, pe străzile Bucureștiului, într-un Chevrolet roșu, privea, noaptea, stelele cu luneta, cânta la pian sau făcea poze cu aparatul cumpărat de la *Fotoglob*, Victor Eftimiu îl vizita pe Lovinescu aducând cadou câte o cutie cu rahat, Octav Șuluțiu își cumpăra galoși și citea *Elemente de estetică* de Croce, Călinescu își achiziționa vara provizia de lemne pentru iarnă și își făcea nervi cu portarii de la ministere, Bacovia fuma cu sete și bea pe tăcute, Ion Barbu era opioman și avea câte cinci-șase studenți la cursurile lui de matematici superioare, pe Nichifor Crainic îl puteai găsi la patru numere de telefon diferite, lui Camil Petrescu îi trecuse serios prin gând să se apuce de chimie, după ce inventase pe hârtie o parașută-balon. Toți erau oameni vii, la fel ca noi, și aveau griji mărunte care le înghițeau timpul mare, iar dacă erau emoționați sau nervoși puteai să le vezi tremurul mâinilor. Se întâmplă să se viseze unii pe alții: Mihail Sadoveanu îl visează pe Lovinescu, Camil Petrescu pe Cecilia Constantinescu, Sebastian se visează într-un hotel de provincie cu Șerban Cioculescu, Ionel și Păstorel Teodoreanu și cu Vladimir Streinu (doi dintre ei dansează cazacioc), iar Gala Galaction se visează — „vis năzdrăvan” — patriarh. Trăiesc și ei în lumi paralele și sunt fericiți sau

nefericiți din cauza unor fantasme: această femeie își dorește un bărbat care s-o înțeală, cealaltă vrea să aibă drept de vot, acest ins mărunț dorește înainte de orice putere, altul vrea numai bani, altul glorie, unii mântuire, alții amante. Între timp, ceasurile de la mâna lor ticăie discret și, când le întorci, seara, roțița pe care o ții între degete bâzâie ca mai demult cariul în grindă. Timpul roade din viața lor și ei nu prea sunt dispuși să și-l piardă ca să se înțeală unii pe alții. Timpul lor e necruțător: au două decenii între sfârșitul unui război și începutul celui alt și totul trebuie să încapă aici. Deși nu pot fi siguri că după Marele Război va mai veni unul, se tem și îl presimt. Viteza în care au construit un oraș elegant, au creat o viață politică normală, o literatură de nivelul celei din țările îmbătrânite în cultură și o lume firească, adică liberă, e uluitoare. La fel de repede încheiau o construcție: o bibliotecă, o facultate, un liceu, un spital, hotelul Bellona, ca un vapor de piatră cu multe balcoane și etaje, la malul mării, Cota 1400 lângă cer, în vârful Bucegilor. De la primul la al doilea război, au potrivit un București după altul, un șir de Bucureștiuri care se formau unul din altul, se înlocuiau unul pe altul, își preluau unul de la altul oameunii și necazurile. Bucureștiul din 1920, în care caii de pe străzi par la fel de mulți ca automobilele, iar mirosul de bălegar la fel de puternic ca izul de benzină Unirea, ieșit din țeava de eșapament, Bucureștiul din 1923, cu vreo douăzeci și ceva de străzi electrificate, iar celelalte luminate cu gaz aerian sau cu petrol sau doar cu lumină de lună, orașul din 1925, în care încep să dispară căruțele, precum și cărucioarele trase cu mâna ale negustorilor ambulante care încurcă traficul, Bucureștiul din 1929, în care se scot din circulație ultimele șapte vagoane de tramvai cu cai, cel din 1931, în care se deschid nenumărate cinematografe noi și se ridică imobilul modern al Societății Asigurarea Românească,

cu sala de spectacole ARO din Bulevardul Tache Ionescu (sistem de ventilație și 2 000 de locuri), sală care va rezista în toate Bucureștiurile ulterioare, apoi cel din 1933, când dealul Patriarhiei se umple de schele, de var și de restauratori, uzinele domnului Malaxa sunt gata, iar primarul „Târnăcop” a construit 12 vespasiene curate și elegante. Apoi orașul de după 1935, când, în fine, totul a fost curățat, refăcut și șlefuit ca o bijuterie: Dâmbovița e asanată și pavată, lacurile amenajate (cu câte un *aviz* cuceritor pe mal: „Fiți prudenți! Lacul este adânc!”), Arcul de Triumf refăcut, blocul „Adriatica” terminat. Hotelul Athénée Palace și-a pierdut vârful în formă de scoică și și-a schimbat aerul desuet cu unul proaspăt, bulevardele s-au lărgit și s-au umplut de clădiri construite după ultimul val al modei arhitectonice, iar blocul Carlton de la capătul străzii Regale este încă în picioare. Totul pare un joc de cuburi, care permite reasamblări spectaculoase. În timp ce oamenii îmbătrânesc, Bucureștiul lor e tot mai proaspăt, în timp ce liniștea lor crește, liniștea lui e întremătoare. Orașele care s-au încheat unul după altul, cu repeziciune, din 1920 până în 1940, au fost tot mai reușite, mai tinere ca tinerele fete în floare din romanul favorit al bărbaților care își pierd timpul citind cărți.

Oamenii au trăit aici și idealul, și prostia însângerată, au simțit și rafinamentul extrem, și opacitatea grosolană, au avut generoși și ticăloși, echilibrați și fanatici, lucizi și fanțaști, buni și răi, bine și rău. Nu semănau unii cu alții și nimeni nu-i obliga să gândească la fel și să spună același lucru. Minunat este că lumea lor nu era nici paradis, nici infern, ci o lume normală, o lume a tuturor posibilităților și un loc sub soare ca oricare altul. Au avut de toate. Bucureștiul interbelic este locul unde s-a întâmplat totul.

POLITICALE

*Jos Guvernul incapabil!
Trăiască Regele!*

De sus până jos, întreaga structură socială a României este în pragul unui faliment moral. Simt trista datorie de a mă transforma în cronicar pentru a însemna cele ce se petrec zilnic și a le judeca.